



ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΑΘΩΝΑ ΕΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

6.Α.

α. Οι εξελίξεις ως τις παραμονές της μάχης των Θερμοπυλών

Ζ 1. Οι ειδήσεις για τη μάχη που έγινε στον Μαραθώνα έφτασαν στο βασιλιά Δαρείο, το γιο του Υστάσπη, που κι από πρωτύτερα έπνεε μένεα εναντίον των Αθηναίων για την εισβολή τους στις Σάρδεις¹. τότε λοιπόν και το ξέσπασμα της οργής του ήταν φοβερότερο και η επιθυμία του να εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδας σφοδρότερη. Κι αμέσως στέλνοντας προς κάθε κατεύθυνση αγγελιαφόρους στις πολιτείες έδινε εντολές να ετοιμάζουν στρατό, προστάζοντας στην καθεμιά τους πολύ περισσότερα απ' ό,τι του έστελναν πρωτύτερα καράβια κι άλογα και σιτάρι και φορτηγά πλοία. Κι έτσι που οι αγγελιαφόροι του έφεραν τις προσταγές του ένα γύρο παντού, για τρία χρόνια η Ασία συγκλονιζόταν, καθώς το άνθος των αντρών της στρατολογήθηκε για να εκστρατεύσουν εναντίον των Ελλήνων και προετοιμάζονταν.

Μπαίνοντας ο τέταρτος χρόνος, οι Αιγύπτιοι, που είχαν υποδουλωθεί από τον Καμβύση², σήκωσαν επανάσταση εναντίον των Περσών. Και τότε ήταν που η επιθυμία του να εκστρατεύσει εναντίον και των δύο χωρών φούντωσε.

*Ο Δαρείος
προετοιμάζει
μεγαλύτερο
εκστρατευτικό
σώμα*

*Οι Αιγύπτιοι
επαναστατούν*

Θάνατος
του Δαρείου.
Ο Ξέρξης
βασιλιάς

4. Όμως τον Δαρείο πάνω στις προετοιμασίες της εκστρατείας τον βρήκε ο θάνατος, ύστερ' από τριάντα έξι συνολικά χρόνια βασιλείας, κι έτσι δεν αξιώθηκε ούτε τους επαναστάτες Αιγυπτίους ούτε τους Αθηναίους να τιμωρήσει. Και μετά το θάνατο του Δαρείου η βασιλεία πέρασε στο γιο του, τον Ξέρξη³.

Ο Μαρδόνιος
ξεσηκώνει τον
Ξέρξη εναντίον
της Ελλάδας

5. Λοιπόν ο Ξέρξης αρχικά δεν εκδήλωνε με κανένα τρόπο διάθεση να εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδας⁴ και συγγέντρωνε στρατό εναντίον της Αιγύπτου. Αλλά στην αυλή του βρισκόταν κι ασκούσε πάνω του την πιο μεγάλη από κάθε άλλο Πέρση επιρροή ο Μαρδόνιος, ο γιος του Γωβρύα, ξάδερφος του Ξέρξη και γιος της αδερφής του Δαρείου⁵, που δεν άφηνε ευκαιρία να του κάνει μια τέτοια πρόταση, λέγοντάς του: «Άρχοντά μου, δε στέκεται οι Αθηναίοι, ύστερ' από τόσα κακά που έκαναν στους Πέρσες⁶, να μη τιμωρηθούν για τις πράξεις τους· βέβαια τώρα ας μπει σε καλό δρόμο η επιχείρηση που έβαλες μπροστά· όταν όμως επιβάλλεις την τάξη στην Αίγυπτο, που σήκωσε κεφάλι, οδήγησε το στρατό σου εναντίον της Αθήνας, για να 'χουν ν' αναφέρουν τ' όνομά σου οι άνθρωποι με θαυμασμό κι από κει και πέρα να το σκέφτεται καλά κάποιος να εκστρατεύσει εναντίον της χώρας σου». Μ' αυτά λοιπόν τα λόγια τον παρακινούσε να πάρει εκδίκηση, αλλά την πρόταση αυτή τη συμπλήρωνε με τα εξής: πως η Ευρώπη είναι πανέμορφος τόπος, με κάθε λογής ήμερα δέντρα και ασυναγώνιστη σε γονιμότητα, έτσι που μονάχα ο βασιλιάς αξίζει να την έχει κτήμα του.

6. Και μιλούσε έτσι, επειδή διψούσε για νέες επιχειρήσεις κι ήθελε να γίνει αντιβασιλιάς στην Ελλάδα. Και με τον καιρό τον κατάφερε τον Ξέρξη και τον έπεισε να βάλει σ' ενέργεια αυτή την επιχείρηση.

Η υποταγή
της Αιγύπτου

7. Κι αφού πείστηκε ο Ξέρξης να εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδας, πρώτα εκστρατεύει εναντίον των επαναστατών. Λοιπόν αυτούς τους υπέταξε εντελώς και επέβαλε στην Αίγυπτο ζυγό πολύ βαρύτερο απ' ό,τι ήταν την εποχή του Δαρείου⁷.

8. Κι ο Ξέρξης, ύστερ' από την άλωση της Αιγύπτου, καθώς ήταν να πάρει στα χέρια του την εκστρατεία εναντίον της Αθήνας, οργάνωσε έκτακτη συνέλευση των πρώτων ανάμεσα

στους πρώτους Πέρσες, και για να πάρει τις γνώμες τους και για να εκθέσει ο ίδιος μπροστά σ' όλους τα σχέδιά του.

Κι όταν συγκεντρώθηκαν, ο Ξέρξης τους μίλησε έτσι: «Άνδρες Πέρσες, δεν είμαι εγώ που θα εγκαινιάσω αυτή την τακτική στη χώρα σας, αλλά θα εφαρμόσω την τακτική των προκατόχων μου. Γιατί, όπως ακούω από τους μεγαλύτερους σε ηλικία, ποτέ ως σήμερα δε μείναμε με τα χέρια σταυρωμένα⁸, από την ώρα που πήραμε αυτή την εξουσία από τους Μήδους, όταν ο Κύρος καθαίρεσε τον Αστυάγη⁹. αλλά κι ο θεός αυτό το δρόμο μάς δείχνει κι εμείς οι ίδιοι επιχειρώντας πολλά πάμε απ' το καλό στο καλύτερο. Λοιπόν, τα έθνη που κατάκτησαν και προσάρτησαν στο κράτος τους ο Κύρος κι ο Καμβύσης κι ο πατέρας μου, ο Δαρείος, ποιος ο λόγος να τ' απαριθμήσει κανείς σ' εσάς που τα ξέρετε καλά; Κι όσο για μένα, από την ώρα που παρέλαβα αυτό τον θρόνο, η έγνοια μου ήταν να μη φανώ κατώτερος από τους προκατόχους μου σ' αυτό το αξίωμα κι ούτε να προσθέσω στο περσικό κράτος μικρότερη δύναμη· κι όσο το σκέφτομαι, βρίσκω πως κερδίζουμε και δόξα και χώρα το ίδιο μεγάλη μ' αυτή που έχουμε κι όχι κατώτερη, αντίθετα που δίνει πλουσιότερη σοδειά κάθε λογής — και την ίδια ώρα τιμωρούμε τους εχθρούς και παίρνουμε εκδίκηση.

Σας συγκέντρωσα λοιπόν γι' αυτό το λόγο, για να σας κοινολογήσω τα σχέδιά μου. Σχεδιάζω να ενώσω με γέφυρα τις ακτές του Ελλήσποντου και να προελάσω με το στρατό μου, διασχίζοντας την Ευρώπη, για να τιμωρήσω τους Αθηναίους για όσα έπραξαν στους Πέρσες και τον πατέρα μου. Είδατε λοιπόν εσείς και τον Δαρείο να έχει την πρόθεση να εκστρατεύσει εναντίον αυτού του λαού. Αλλά αυτός έχει πεθάνει και δεν αξιώθηκε να τους τιμωρήσει· λοιπόν, για την τιμή του και για την τιμή όλων των Περσών, εγώ δε θα το βάλω κάτω προτού κυριέψω και παραδώσω στις φλόγες την Αθήνα — αυτούς που πρώτοι ξεκίνησαν να κάνουν κακό σ' εμένα και στον πατέρα μου. Δηλαδή, έκαναν αρχή στις Σάρδεις με τον Αρισταγόρα τον Μιλήσιο, δούλο μας, παραδίνοντας στις φλόγες τα ιερά άλση και τους ναούς μας· και συνέχισαν με τα όσα έπραξαν εναντίον μας όταν αποβίβασθήκαμε στη χώρα τους με το στράτευμα που διοικούσαν ο Δάτης και ο Αρταφρένης — νομίζω πως αυτά τα πράγμα-

*Αγόρευση
του Ξέρξη
στους πρώτους
των Περσών:
ι) Ο περσικός
ιμπεριαλισμός*

*ιι) Τα σχέδια
και τα κίνητρα
του Ξέρξη*

τα είναι γνωστά σε όλους σας. Γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους είμαι αποφασισμένος να εκστρατεύσω εναντίον τους, αλλά και οι υπολογισμοί μου μου λένε πως απ' αυτή την επιχείρηση θα έχουμε μεγάλα κέρδη· αν κυριέψουμε αυτούς και τους γειτονικούς τους λαούς, αυτούς που ζουν στη χώρα του Φρύγα Πέλοπα¹⁰, τότε θα κάνουμε την Περσία να συνορεύει με τον ουρανό του Δία¹¹. Γιατί ο ήλιος δε θ' άντικρίζει κανένα κράτος της γης που να συνορεύει με το δικό μας, αφού εγώ μαζί σας, διασχίζοντας την Ευρώπη προς κάθε κατεύθυνση, όλη την οικουμένη θα την κάνω ένα κράτος· γιατί, σύμφωνα με τις πληροφορίες μου, να πώς έχουν τα πράγματα· αν βγουν απ' τη μέση αυτοί που μνημόνευσα, δε θ' απομείνει καμιά πόλη ούτε κανείς λαός που θα μπορέσει να προβάλει αντίσταση σε μας. Έτσι θα μπουν στο ζυγό της σκλαβιάς κι όσοι μας έφταιξαν κι όσοι δε μας έφταιξαν.

iii) Προτροπές
στους Πέρσες

Τώρα, εσείς θα μου δείξετε την καλή σας διάθεση απέναντί μου κάνοντας τα εξής: όταν σας ανακοινώσω τη μέρα που πρέπει να παρουσιαστείτε, θα επιθυμούσα όλοι σας πρόθυμα να είστε παρόντες· κι όποιος παρουσιαστεί έχοντας τον καλύτερα εξοπλισμένο στρατό, θα του δώσω τα δώρα που θεωρούνται πως είναι τα πολυτιμότερα στη χώρα μας». Μ' αυτά τα λόγια τελείωσε την ομιλία του.

19. Κι αμέσως καθένας από τους Πέρσες που πήραν μέρος στη σύναξη, χωρίς να χάσει στιγμή, γύρισε στην επικράτειά του και βάλθηκε με ζήλο μεγάλο να εκτελέσει τις παραγγελίες, θέλοντας ο καθένας τους να είναι αυτός που θα πάρει τα δώρα που είχαν οριστεί. Κι έτσι ο Ξέρξης κήρυξε επιστράτευση, στρατολογώντας από κάθε περιοχή της Ασίας.

Η συγκρότηση
του
εκστρατευτικού
σώματος

20. Λοιπόν, για τέσσερα ολόκληρα χρόνια, ύστερ' από την άλωση της Αιγύπτου, καταγινόταν με τη συγκρότηση του εκστρατευτικού σώματος και τον εφοδιασμό του· κι όταν ο πέμπτος χρόνος ήταν προς το τέλος του¹², εκστράτευσε με πολυάριθμη στρατιωτική δύναμη. Γιατί απ' όλα τα εκστρατευτικά σώματα που μας είναι γνωστά αυτό αποδείχτηκε πολύ μεγαλύτερο, ώστε σε σύγκριση μ' αυτό κι εκείνο που οδήγησε ο Δαρείος εναντίον των Σκυθών να φαίνεται ασήμαντο¹³, και το Σκυθικό, όπως, επίσης και, σύμφωνα με την παράδοση, το εκστρατευτικό σώμα των Ατρείδων στο Ίλιο¹⁴.

21. Αυτά τα εκστρατευτικά σώματα, όπως επίσης κι άλλα, που δεν τα περιλάβαμε στην απαρίθμησή μας, δεν μπορούν να συγκριθούν μ' αυτό εδώ, το μοναδικό. Γιατί ποιο έθνος δεν οδήγησε ο Ξέρξης από την Ασία εναντίον της Ελλάδας; και ποιο τρεχούμενο νερό δεν το στέρεψε ο στρατός του για να ξεδιψάσει, εκτός από το νερό των μεγάλων ποταμών; Γιατί άλλες περιοχές έδιναν καράβια, άλλες πήραν προσταγή να δώσουν πεζικό, σ' άλλες δόθηκε εντολή να ετοιμάσουν ιππικό, σ' άλλες, καράβια για τη μεταφορά του ιππικού (ενώ έπαιρναν μέρος και στην εκστρατεία), σ' άλλες να διαθέσουν μακρόστενα καράβια για τις γέφυρες¹⁵, σ' άλλες τέλος, τρόφιμα και καράβια.

22. Κι από την άλλη, κάπου τρία χρόνια προτού κινήσουν, επειδή στην προηγούμενη εκστρατεία ο στόλος τους, καθώς έκανε το γύρο του Άθω, κατατσακίστηκε, καταπαίστηκαν με το έργο στον Άθω.

24. Συνδυάζοντας τα δεδομένα, καταλήγω στο συμπέρασμα πως ο Ξέρξης διέταξε να σκάψουν τη διώρυγα από αλαζονεία, θέλοντας να κάνει επίδειξη δυνάμεως και ν' αφήσει μνημείο για το μέλλον· γιατί, ενώ μπορούσε χωρίς να μπουν σε κανένα κόπο να σύρει τα καράβια από τη μια άκρη του ισθμού στην άλλη¹⁶, διέταξε να σκάψουν διώρυγα στη θάλασσα, που να μπορούν να περνούν πλέοντας δυο τριήρεις με συγχρονισμένη κωπηλασία.

Και στους ίδιους, στους οποίους είχε δώσει προσταγή ν' ανοίξουν τη διώρυγα, έδωσε επίσης προσταγή να ενώσουν με γέφυρα τις όχθες του Στρυμόνα.

25. Μ' αυτό τον τρόπο λοιπόν καταγινόταν μ' αυτά κι έβαλε να ετοιμάσουν και παλαμάρια¹⁷ για τις γέφυρες στον Ελλήσποντο από άπυρο κι από λευκό λινάρι, αγγαρεύοντας τους Φοίνικες και τους Αιγυπτίους· επίσης, ν' αποθηκεύουν τρόφιμα για το εκστρατευτικό σώμα, για να μη υποφέρει από πείνα ο στρατός κι ούτε τα υποζύγια καθώς κατευθύνονταν στην Ελλάδα.

26. Κι ενώ αυτοί καταγίνονταν με τις αγγαρείες που τους ανατέθηκαν, τον ίδιο καιρό όλο το πεζικό συγκεντρωμένο, ξεκινώντας από τα Κρίταλλα¹⁸ της Καππαδοκίας, πορευόταν μαζί με τον Ξέρξη προς τις Σάρδεις· γιατί αυτή η πόλη ορί-

*Η διώρυγα
του Άθω*

*Γέφυρες σε
ποτάμια και
θάλασσες*

*Το
εκστρατευτικό
σώμα στις
Σάρδεις*

στηκε τόπος συγκέντρωσης όλου του στρατού της ξηράς που ήταν να πορευτεί μαζί με τον Ξέρξη. Τώρα, ποιος απ' τους σατράπες παρουσιάζοντας στρατό καλύτερα εξοπλισμένο πήρε τα δώρα που είχε υποσχεθεί ο βασιλιάς, δεν μπορώ να το πω· γιατί δεν ξέρω αν έκαναν καν αυτή τη σύγκριση.

*Ο Ξέρξης
απαιτεί γην και
ύδωρ από
τους Έλληνες*

32. Και φτάνοντας στις Σάρδεις το πρώτο που έκανε ήταν να στείλει κήρυκες στην Ελλάδα για να ζητήσουν γην και ύδωρ¹⁹ και να παραγγείλουν να ετοιμάζουν δείπνα για τον βασιλιά· αλλά ούτε στην Αθήνα ούτε στη Σπάρτη έστειλε να ζητήσουν γην και ύδωρ, έστειλε όμως σ' όλες τις άλλες πόλεις. Κι ο λόγος που για δεύτερη φορά έστειλε για να του δώσουν γην και ύδωρ: όσοι την πρώτη φορά, όταν έστειλε απεσταλμένους ο Δαρείος²⁰, δεν έδωσαν, πίστευε απόλυτα ότι τότε από φόβο θα έδιναν· λοιπόν ο λόγος της αποστολής ήταν η επιθυμία του να βεβαιωθεί ποια ακριβώς ήταν η στάση τους.

*Κατασκευή
και διάλυση
της γέφυρας
στον
Ελλήσποντο*

33. Ύστερ' απ' αυτά ετοιμαζόταν να προχωρήσει προς την Άβυδο²¹. Και στο μεταξύ οι άλλοι συνέδεαν με γέφυρα την ασιατική με την ευρωπαϊκή ακτή του Ελλήσποντου. Στη Χερσόνησο, ανάμεσα στις πόλεις Σηστό και Μάδυτο, υπήρχε μια απόκρημνη γλώσσα της στεριάς που εισχωρεί στη θάλασσα, αντίκρυ από την Άβυδο.

34. Λοιπόν, αυτοί στους οποίους είχε ανατεθεί το έργο της γέφυρας, αρχίζοντας από την Άβυδο προχωρούσαν προς αυτή τη γλώσσα της ακτής· στη γέφυρα που έδεναν με παλαμάρια από λευκό λινάρι δούλευαν οι Φοίνικες, στην άλλη, με παλαμάρια από πάπυρο, οι Αιγύπτιοι. Κι η απόσταση από την Άβυδο ως την απέναντι στεριά ήταν επτά στάδιοι²². Λοιπόν, ενώ το πέραςμα είχε γεφυρωθεί, να που ξέσπασε μεγάλη μπόρα που τα 'κανε όλα χίλια κομμάτια και τα διασκόρπισε.

*Ο Ξέρξης
εκδικείται
τον
Ελλήσποντο*

35. Κι όταν το έμαθε ο Ξέρξης, αγανάχτησε και διέταξε να μαστιγώσουν τον Ελλήσποντο τριακόσιες φορές και να ρίξουν στ' αντοιχτά ένα ζευγάρι χειροπέδες· άκουσα επίσης πως πέρ' απ' αυτά έστειλε στιγματιστές για να του χαράξουν στίγματα. Κι έδινε εντολή, την ώρα που τον μαστίγωναν, να του λένε λόγια βάρβαρα και αθεόφοβα: «Πικροθάλασσα, ο αφέντης μας σε τιμωρεί μ' αυτό τον τρόπο για το άδικο που του έκανες, ενώ εκείνος δε σου έχει κάνει καένα κακό. Αλλά ο βασιλιάς Ξέρξης, θέλεις δε θέλεις, θα σε

διαβεί· και μ' όλο τους το δίκιο οι άνθρωποι, κανείς τους, δε σου προσφέρουν θυσίες, έτσι αρμυρό και θολό ποτάμι που είσαι»²³. Έδωσε λοιπόν εντολές και στη θάλασσα να επιβληθούν αυτές οι τιμωρίες και ν' αποκεφαλίσουν εκείνους που είχαν την επιστασία της ζεύξης του Ελλησπόντου.

36. Κι εκείνοι στους οποίους ανατέθηκε αυτό το άχαρο έργο εκτελούσαν αυτές τις διαταγές, ενώ άλλοι εργοδηγοί έστηναν τις γέφυρες.

37. Κι όταν είχαν ολοκληρωθεί τα έργα και των γεφυρών αυτών και της περιοχής του Άθω, τότε ο στρατός, που είχε ξεχειμωνιάσει στις Σάρδεις, με τον ερχομό της άνοιξης²⁴, πανέτοιμος για εκστρατεία, ξεκίνησε από κει με κατεύθυνση την Άβυδο.

Κι όπου να 'ταν έμπαινε κιόλας στο δρόμο, όταν ο ήλιος, εγκαταλείποντας τη σταθερή πορεία του στον ουρανό, έγινε άφαντος, χωρίς ούτε σύννεφα να τον κρύβουν, μέσα σε μια αιθρία χαρά θεού, και μέρα μεσημέρι έγινε νύχτα. Τον Ξέρξη, με το που το είδε και τον προβληματίσε αυτό, τον έζωσαν φροντίδες και ρώτησε τους μάγους, σαν τι να προμηνύει το φαινόμενο αυτό. Κι αυτοί του αποκρίθηκαν ότι ο θεός στέλνει προειδοποίηση στους Έλληνες πως θ' αφανιστούν οι πόλεις τους, λέγοντας πως ο ήλιος προφητεύει για τους Έλληνες, ενώ η σελήνη για τους Πέρσες²⁵. Καταχαρούμενος που τ' άκουσε αυτά ο Ξέρξης συνέχισε την προέλασή του.

40. Ύστερ' απ' αυτά, εγκαταλείποντας τις Σάρδεις διέβαινε ο στρατός.

Μπροστά πορεύονταν πρώτοι αυτοί που κουβαλούσαν τις αποσκευές των οπλιτών και τα υποζύγια, κι ακολουθούσε στρατός από διάφορα έθνη, ανακατεμένοι, όχι σε ξεχωριστούς σχηματισμούς· κι εκεί που η μισή και παραπάνω δύναμη αυτού του στρατού είχε περάσει, άφησαν ένα διάστημα κενό, έτσι που δεν είχαν αυτοί καμιά επαφή με τον βασιλιά. Τώρα έρχονταν πρώτοι χίλιοι ιππείς, οι επίλεκτοι ανάμεσα στους Πέρσες· κι ύστερα χίλιοι που κρατούσαν δόρατα, κι αυτοί επίλεκτοι, οι πρώτοι απ' όλους, κρατώντας τις αιχμές των δοράτων τους στραμμένες προς το έδαφος²⁶. ακολουθούσαν δέκα άτια ιερά, που λέγονταν Νησαία²⁷, με τα πιο όμορφα χά-

*Ο ουρανός
προειδοποιεί:
Η έκλειψη
του ήλιου*

*Ο Ξέρξης
αναχωρεί από
τις Σάρδεις.
Η πομπή
του στρατού
του*

μουρα. Να κι ο λόγος που τα ονομάζουν Νησαία· στη Μηδία βρίσκεται μια μεγάλη πεδιάδα που λέγεται Νήσαιο· λοιπόν αυτή η πεδιάδα τρέφει τα περίφημα μεγαλόσωμα άτια. Μετά απ' αυτά τα δέκα άτια η παράταξη συνεχιζόταν με το ιερό άρμα του Δία, που το έσερναν οχτώ κάτασπρα άτια, και πίσω από τα άτια ακολουθούσε πεζός ο ηνίοχος κρατώντας σφιχτά τα χαλινάρια· γιατί κανένας θνητός δεν ανεβαίνει σ' αυτό το άρμα. Και πίσω απ' αυτό, ο ίδιος ο Ξέρξης πάνω σε άρμα που έσερναν άτια Νησαία· στο πλάι του βρισκόταν ο ηνίοχος, που τον έλεγαν Πατιράμφη, γιος του Πέρση Οτάνη.

*Η φρουρά
του Ξέρξη*

41. Μ' αυτό τον τρόπο λοιπόν βγήκε απ' τις Σάρδεις ο Ξέρξης και περνούσε συχνά, ανάλογα με την περίπτωση, από το άρμα του σε αρμάμαξα²⁸. Και τον ακολουθούσαν οπλισμένοι με δόρατα οι άριστοι και γενναιότατοι Πέρσες, χίλιοι, μέ τις αιχμές των δοράτων στην κανονική τους θέση, και κατόπι τους έρχονταν άλλοι χίλιοι επίλεκτοι Πέρσες ιππείς, και μετά απ' αυτό το ιππικό δέκα χιλιάδες επίλεκτοι από τους υπόλοιπους Πέρσες²⁹· αυτοί βάδιζαν πεζοί· και χίλιοι απ' αυτούς είχαν στα δόρατά τους αντί για στύρακες³⁰



*Πέρσες
της βασιλικής
φρουράς
των “αθανάτων”*

χρυσά ρόδια και πλαισίωναν ένα γύρο τους άλλους, που, εννιά χιλιάδες, περιβάλλονταν απ' αυτούς κι είχαν στα δόρατά τους ασημένια ρόδια. Χρυσά ρόδια είχαν κι εκείνοι που κρατούσαν τις λόγχες στραμμένες προς το έδαφος, και μήλα αυτοί που ακολουθούσαν από πολύ μικρή απόσταση τον Ξέρξη. Πίσω από τις δέκα χιλιάδες πεζών είχαν παραταχτεί δέκα χιλιάδες Πέρσες ιππείς. Και μετά απ' τους ιππείς άφηναν ένα κενό μπορεί και δυο σταδίου και κατόπιν βάδιζε το υπόλοιπο στράτευμα, πλήθος ανακατωμένο.

44. Κι όταν έφτασαν στην Άβυδο, ο Ξέρξης θέλησε να δει ολόκληρο το εκστρατευτικό του σώμα. Και καθώς του είχαν από πρωύτερα κατασκευάσει εκεί, πάνω σε λόφο, ειδικά γι' αυτόν το σκοπό εξέδρα από άσπρο μάρμαρο (και την έκαναν οι Αβυδηνοί ύστερ' από προηγούμενη εντολή του βασιλιά), καθισμένος σ' αυτήν έριχνε το βλέμμα του χαμηλά κατά την ακρογιαλιά και χαίρονταν τα μάτια του και το πεζικό και το ναυτικό· και καθώς απολάμβανε το θέαμα, του ήρθε επιθυμία να παρακολουθήσει αγώνα ανάμεσα σε καράβια· έγινε λοιπόν ο αγώνας και πήραν τη νίκη οι Φοίνικες από τη Σιδώνα³¹. χάριξε η ψυχή του και τον αγώνα και τη στρατιά του.

*Ο Ξέρξης
στην Άβυδο
καμαρώνει
το στρατό του*

45. Και καθώς αντίκριζε τον Ελλήσποντο να 'χει σκεπαστεί εντελώς από τα καράβια, και τις ακρογιαλές και τις πεδιάδες των Αβυδηγών πέρα ως πέρα κατάμεστες από ανθρώπους, τότε ο Ξέρξης μακάρισε τον εαυτό του, ύστερα όμως απ' αυτό δάκρυσε.

46. Αντιλήφθηκε το τι τρέχει ο Αρτάβανος³², ο θεός του από πατέρα, αυτός που αρχικά διατύπωσε με παρηρησία τη γνώμη του, συμβουλευοντας τον Ξέρξη να μη εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδας, παρατήρησε λοιπόν τον Ξέρξη να δακρύζει και του έκανε την ερώτηση: «Βασιλιά μου, τι χάσμα χωρίζει ανάμεσά τους αυτό που κάνεις τώρα απ' αυτό που έκανες εδώ κι ένα λεπτό! Γιατί, ενώ μακάρισες τον εαυτό σου, τώρα δακρύζεις». Κι ο άλλος του αποκρίθηκε: «Να, αναλογίστηκε πόσο σύντομη είναι η ζωή του ανθρώπου κι ένιωσα λύπη στην ψυχή μου, με τη σκέψη πως, απ' όλους αυτούς που είναι τόσο πολλοί, σ' εκατό χρόνια δε θα βρísκεται κανένας στη ζωή». Κι εκείνος του αποκρίθηκε μ' αυτά τα λόγια: «Όσο κρατά η ζωή μας μας συμβαίνουν κι άλλα, θλιβερότερα. Γιατί

*Φιλοσοφικός
διάλογος
Ξέρξη –
Αρταβάνου*

σε μια τόσο σύντομη ζωή η φύση μας δε θέλει κανέναν άνθρωπο, ούτε απ' αυτούς εδώ ούτε απ' τους υπόλοιπους, να είναι τόσο ευτυχισμένος, που να μη του φανεί προτιμότερος, εκατό φορές κι όχι μια, ο θάνατος απ' τη ζωή. Γιατί οι συμφορές με τα χτυπήματά τους κι οι αρρώστιες με τα βάσανά τους κάνουν τη ζωή, κι ας είναι σύντομη, να φαίνεται ατέλειωτη. Έτσι, όταν η ζωή γίνεται μαρτύριο, ο θάνατος έρχεται και γίνεται προσφιλέστερο καταφύγιο για τον άνθρωπο· κι ο θεός, εκεί που μας άφησε να πάρουμε μια γεύση από τη γλύκα της ζωής, αποκαλύπτεται ολοφάνερα φθονερός³³».

*Προτροπές
του Ξέρξη
στους άρχοντες
των Περσών*

53. Κατόπιν ο Ξέρξης κάλεσε τους επισημότερους Πέρσες· κι όταν παρουσιάστηκαν, τους έβγαλε αυτό το λόγο: «Πέρσες, να τι θέλω από σας και σας συγκέντρωσα: ν' αναδειχτείτε γενναίοι άντρες και να μη ντροπιάσετε τα προηγούμενα κατορθώματα των Περσών, που είναι μεγάλα και πολύ σημαντικά, αλλά κι ο καθένας μας χωριστά κι όλοι μαζί να δείξουμε ζήλο· γιατί το καλό που επιδιώκουμε είναι κοινό, για όλους μας· κι ο λόγος για τον οποίο σας προτρέπω να καταπιαστείτε με ιδιαίτερη αποφασιστικότητα με τον πόλεμο: από τις πληροφορίες που έχω, οι άντρες που εναντίον τους εκστρατεύουμε είναι αντρειωμένοι· κι αν τους νικήσουμε, κανένας άλλος στρατός στον κόσμο δε θα προβάλει ποτέ αντίσταση σε μας. Και τώρα ας διαβούμε αντίπερα, αφού προσευχηθούμε στους θεούς τους πολιούχους της Περσίας».

*Λατρευτικές
εκδηλώσεις
στον ήλιο*

54. Λοιπόν, εκείνη τη μέρα έκαναν τις προετοιμασίες για να διαβούν, και την άλλη μέρα περίμεναν, θέλοντας να δουν την ήλιο να προβάλλει³⁴, καίγοντας πάνω στις γέφυρες κάθε λογής θυμιάματα και στρώνοντας το δρόμο με κλαδιά μυρτιάς. Κι όταν ήρθε κι ανέτειλε ο ήλιος, ο Ξέρξης κάνοντας σπονδές από χρυσό ποτήρι στη θάλασσα προσευχόταν στον ήλιο να μη τον βρει κανένα περιστατικό, τέτοιο που να του εμποδίσει την επιχείρηση για την υποδούλωση της Ευρώπης προτού φτάσει στα πέρατά της. Προσευχήθηκε και κατόπι έριξε στα νερά του Ελλησπόντου το ποτήρι και χρυσό κρατήρα και περσικό ξίφος που το λένε ακινάκη³⁵. Τώρα, δεν είμαι σε θέση να ξεκαθαρίσω με βεβαιότητα αν τα έριξε στο πέλαγος ως αφιερώματα στον ήλιο ή αν μετάνιωσε που μαστίγωσε τον Ελλήσποντο κι έκανε αυτά τα δώρα στη θάλασσα, για να εξιλεωθεί.

55. Κι όταν πια είχε τελειώσει μ' αυτά, άρχισαν τη διάβαση τους· από τη μια γέφυρα, αυτήν που ήταν προς το μέρος του Ευξείνου πόντου, περνούσε το πεζικό κι όλο το ιππικό, ενώ από εκείνη που ήταν προς το μέρος του Αιγαίου, τα υποζύγια κι η επιμελητεία. Προπορεύονταν, επικεφαλής της φάλαγγας, οι δέκα χιλιάδες Πέρσες, όλοι τους στεφανωμένοι, κι ακολουθούσε ο ανάμεικτος στρατός από διάφορα έθνη. Αυτή τη μέρα λοιπόν, ετούτοι· και την άλλη μέρα, πρώτοι το ιππικό κι αυτοί που είχαν στραμμένες τις αιχμές των δοράτων στο έδαφος, κι αυτοί στεφανωμένοι. Ακολουθούσαν τα ιερά άτια και το ιερό άρμα, κι ύστερα ερχόταν ο ίδιος ο Ξέρξης και οι λογχοφόροι του και οι χίλιοι ιππείς, κι ακολουθούσε ο υπόλοιπος στρατός. Και την ίδια ώρα τα καράβια άνοιγαν πανιά για την αντικρινή ακτή. Αλλά όμως έχω ακούσει και τούτο, πως ο βασιλιάς διάβηκε τελευταίος απ' όλους.

56. Κι ο Ξέρξης, όταν πέρασε απέναντι, στην Ευρώπη, παρακολουθούσε το στρατό του που διάβαινε με το καμτσίκι από πάνω του. Το πέραςμα του στρατού κράτησε επτά μέρες κι επτά νύχτες, χωρίς καμιά ανάπαυλα. Λένε πως εκεί, όταν ο Ξέρξης είχε διαβεί τον Ελλήσποντο, είπε κάποιος Ελλησπόντιος: «Δία, για ποιο λόγο πήρες τη μορφή ενός Πέρση κι άλλαξες τ' όνομά σου, από Δίας Ξέρξης, θέλοντας να καταστρέψεις συθέμελα την Ελλάδα, χωρίς ν' αφήσεις άνθρωπο που να μη τον πάρεις μαζί σου; γιατί στο χέρι σου ήταν και χωρίς αυτό το στρατό να το πετύχεις αυτό»³⁶.

59. Ο Δορίσκος είναι ακρογιαλιά της Θράκης και μεγάλη πεδιάδα που τη διαρρέει ένας μεγάλος ποταμός, ο Έβρος. Φάνηκε λοιπόν στον Ξέρξη ο τόπος κατάλληλος για να βάλει σε τάξη το στρατό του και να τον μετρήσει· και καταγινόταν μ' αυτό. Τα καράβια τώρα, στο σύνολό τους, μόλις έφτασαν στον Δορίσκο, ύστερ' από διαταγή του Ξέρξη οι κυβερνήτες τους τα έφεραν στην παραλία που γειτονεύει με τον Δορίσκο. Σ' αυτό το γιαλό άραξαν τα καράβια και τα έσυραν στη στεριά για να στεγνώσουν. Και στο μεταξύ ο Ξέρξης έκανε καταμέτρηση του στρατού του.

60. Τώρα, για τον αριθμό των στρατιωτών που έδωσε κάθε έθνος, δεν μπορώ να κάνω λόγο με βεβαιότητα (γιατί κανένας δεν τον αναφέρει), ο συνολικός όμως αριθμός του

*Το
εκστρατευτικό
σώμα
διαβαίνει
τον
Ελλήσποντο*

*Ο Ξέρξης -
Δίας*

*Η
καταμέτρηση
του στρατού
στον Δορίσκο*





πεζικού υπολογίστηκε σε ένα εκατομμύριο εβδομήντα χιλιάδες³⁷. Η καταμέτρηση έγινε με τον ακόλουθο τρόπο: μάζειψαν σ' ένα μέρος δέκα χιλιάδες άντρες και τους στρίμωξαν όσο πιο πυκνά μπορούσαν κι ύστερα χάραξαν γύρω τους, απ' έξω, έναν κύκλο· κι αφού χάραξαν τον κύκλο κι έβγαλαν έξω τους δέκα χιλιάδες, έχτισαν γύρω γύρω, πάνω στα χνάρια του κύκλου, ξερολιθιά, ως το ύψος του αφαλού ενός άντρα. Κι αφού έχτισαν την ξερολιθιά, έβαζαν άλλους στο χώρο που περιβαλλόταν απ' αυτήν, κι ύστερα άλλους, ώσπου μέτρησαν όλους μ' αυτό τον τρόπο. Κι αφού τους μέτρησαν, τους έβαλαν σε τάξη, το κάθε έθνος χωριστά.

*Ο Ξέρξης
επιθεωρεί
το πεζικό και
το ναυτικό του*

100. Κι ο Ξέρξης, αφού ο στρατός μετρήθηκε και μπήκε σε τάξη, βουλήθηκε περνώντας ο ίδιος απ' τις γραμμές του να τον επιθεωρήσει. Αυτό κι έκανε· και περνώντας ανεβασμένος σε άρμα μπροστά απ' τα διάφορα έθνη, ρωτούσε κι έπαιρνε πληροφορίες κι οι γραμματικοί του κατέγραφαν τις απαντήσεις, ωσότου έφτασε απ' το ένα άκρο στο άλλο και του ιππικού και του πεζικού. Τελείωσε αυτή την επιθεώρηση και μετά, αφού κατελκύστηκαν τα καράβια στη θάλασσα, ο Ξέρξης κατέβηκε από το άρμα και πέρασε σε καράβι σιδωνικό³⁸. Κάθισε σε θρόνο κάτω από χρυσή σκηνή και πλέοντας περνούσε μπροστά από τις πλώρες των καραβιών, κάνοντας παρόμοιες ερωτήσεις μ' αυτές που έκανε στο πεζικό και γράφοντας τις απαντήσεις. Και οι πλοίαρχοι είχαν βγάλει στ' ανοιχτά τα καράβια τους, τέσσερα περίπου πλέθρα³⁹ απ' το γιαλό, και τα κρατούσαν στις άγκυρες, με τις πλώρες όλων στραμμένες προς τη στεριά, έτσι που να σχηματίζουν πυκνό μέτωπο, και με τους οπλίτες που είχαν επιβιβαστεί με όλο τον οπλισμό τους, σα σε θέση μάχης. Κι εκείνος έκανε την επιθεώρηση πλέοντας ανάμεσα στις πλώρες και το γιαλό.

Ο διάλογος Ξέρξη- Δημαράτου:

*α) Η ερώτηση
του Ξέρξη*

101. Κι όταν πλέοντας έφτασε από το ένα στο άλλο άκρο του στόλου και βγήκε απ' το καράβι, έστειλε να φωνάξουν τον Δημάρατο, το γιο του Αρίστωνος, που τον συνόδευε στην εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας· τον κάλεσε και του έκανε την εξής ερώτηση⁴⁰: «Δημάρατε, τώρα θα μου έδινε χαρά να σε ρωτήσω κάτι που θέλω. Εσύ είσαι Έλληνας και

μάλιστα, όπως ακούω κι από σένα κι από τους άλλους Έλληνες που ήρθαν και συζήτησαν με μένα, από την πιο μεγάλη και την πιο ισχυρή πόλη. Τώρα λοιπόν απάντησέ μου σ' αυτό το ερώτημα: θα τολμήσουν οι Έλληνες να σηκώσουν χέρι εναντίον μου και να μου αντισταθούν; Γιατί, όπως εγώ πιστεύω, κι αν ακόμη όλοι οι Έλληνες και οι υπόλοιποι λαοί που κατοικούν δυτικότερα ένωναν τις δυνάμεις τους, δε θα 'ναι σε θέση ν' αντιμετωπίσουν την επίθεσή μου, μια και δεν είναι μονοιασμένοι. Θέλω όμως ν' ακούσω ποια γνώμη έχεις κι εσύ γι' αυτούς». Εκείνος αυτή την ερώτηση έκανε κι ο άλλος παίρνοντας το λόγο είπε: «Βασιλιά μου, να σου πω την αλήθεια ή λόγια που θα σου δώσουν χαρά να τ' ακούσεις;». Κι εκείνος τον ενθάρρυνε να πει την αλήθεια, και να είναι βέβαιος πως η εύνοια με την οποία τον περιβάλλει δε θα λιγοστεύσει, θα μείνει όση ήταν πρωτότερα.

102. Όταν τ' άκουσε αυτά ο Δημάρατος, είπε τα εξής: «Βασιλιά μου, επειδή η προσταγή σου είναι να σου πω οπωσδήποτε την αλήθεια, μιλώντας έτσι ώστε ο συνομιλητής σου να μη πιαστεί αργότερα ψεύτης, η Ελλάδα παλαιόθεν και ως τώρα ζει συντροφιά με την Πενία⁴¹, αλλά εφοδιάστηκε με αρετή, που κερδήθηκε με τη σοφία και τον κυρίαρχο νόμο: οπλισμένη μ' αυτήν η Ελλάδα αγωνίζεται εναντίον της Πενίας και του δεσποτισμού. Λοιπόν έχω να πω επαινετικά λόγια για όλους τους Έλληνες που ζουν σ' εκείνα τα δωρικά μέρη⁴², όμως τα λόγια που θα πω δεν αφορούν σε όλους, αλλά μονάχα στους Λακεδαιμονίους: πρώτα-πρώτα πως δεν υπάρχει περίπτωση να δεχτούν ποτέ τις προτάσεις σου που αποσκοπούν στην υποδούλωση της Ελλάδας· κάτι παραπάνω, θα σηκώσουν χέρι εναντίον σου πολεμώντας, κι αν όλοι οι Έλληνες προσχωρήσουν σ' εσένα. Τώρα, για το πλήθος τους, πόσοι άραγε να 'ναι κι ενεργούν έτσι, μη ρωτάς· γιατί κι αν τύχει να έχουν βγει σε εκστρατεία χίλιοι, αυτοί θα σε χτυπήσουν με πόλεμο — λιγότεροι ή περισσότεροι, δεν έχει σημασία»⁴³.

103. Ο Ξέρξης ακούοντας αυτά γέλασε και είπε: «Δημάρατε, τι λόγια είν' αυτά που είπες, χίλιοι άντρες να χτυπηθούν με τόσο μεγάλο στρατό! Γιατί εντάξει, ας δούμε τα πράγματα με τη λογική· πώς θα 'ταν δυνατό χίλιοι ή και δέκα χιλιάδες ή και πενήντα χιλιάδες, που όλοι τους θα ήταν στον

*β) Η απάντηση
του
Δημαράτου*

*γ) Η αντιλογία
του Ξέρξη*

ίδιο βαθμό ελεύθεροι και δεν τους εξουσίαζε ένας, να χτυπηθούν με τόσο μεγάλο στρατό; Γιατί αναλογούμε πάνω από χίλιοι στον καθένα τους, αν πούμε πως εκείνοι είναι πέντε χιλιάδες. Βέβαια αν, όπως συμβαίνει με μας, τους εξουσίαζε ένας, από το φόβο που θα τους έδινε θα μπορούσαν να δείξουν μεγαλύτερη παλικάριά απ' αυτή που έχουν από φυσικού τους, και θα βιάδιζαν, κι ας ήταν λιγότεροι, εναντίον περισσότερων — να 'ναι καλά το μαστίγιο που θα τους ανάγκαζε· όμως, με το χαλάρωμα που τους δίνει η ελευθερία, ούτε το ένα ούτε τ' άλλο απ' αυτά θα μπορούσαν να κάνουν. Αλλά εγώ πιστεύω πως, κι αν ακόμη εξισωθούν αριθμητικά, δύσκολα οι Έλληνες θα έδιναν μάχη με τους Πέρσες, μονάχα μ' αυτούς!»⁴⁴.

δ)
Ο Δημάρατος
μιλά για
την ελευθερία
και τα όριά της

104. Σ' αυτά αποκρίθηκε ο Δημάρατος: «Βασιλιά μου, ήξερα απ' την αρχή πως με τη γλώσσα της αλήθειας δε θα σ' ευχαριστούσα. Επειδή όμως εσύ μ' εξανάγκασες να σου πω όλη την αλήθεια, σου εξέθεσα τη σπαρτιατική πραγματικότητα. Ποια βέβαια τυχαίνει να είναι σήμερα τα αισθήματά μου απέναντί τους⁴⁵, εσύ ο ίδιος το ξέρεις καλύτερα απ' τον καθένα, που μου στέρησαν τ' αξιώματα και τα κληρονομικά προνόμιά μου και μ' έκαναν χωρίς πατρίδα κι εξόριστο, ενώ ο πατέρας σου με δέχτηκε στην αυλή του και μου έδωσε περιουσία και στέγη. Λοιπόν είναι παράλογο ένας μυαλωμένος άνθρωπος ν' αποδιώχνει μια ολοφάνερη εύνοια — αντίθετα, την αγκαλιάζει όσο γίνεται πιο σφιχτά. Τώρα, οι Λακεδαιμόνιοι· πολεμώντας ένας προς ένα δεν είναι κατώτεροι από οποιονδήποτε πολεμιστή, πολεμώντας όμως όλοι τους μαζί είναι οι πιο αντρειωμένοι του κόσμου. Γιατί είναι βέβαια ελεύθεροι, όμως η ελευθερία τους δεν είναι απόλυτη· γιατί πάνω τους στέκεται δυνάστης ο νόμος, που τον τρέμουν πολύ περισσότερο απ' ό,τι οι δικοί σου εσένα. Εκτελούν λοιπόν ό,τι τους προστάζει αυτός· και τους δίνει πάντοτε την ίδια προσταγή, απαγορεύοντάς τους να υποχωρούν στη μάχη μπροστά σε πλήθος ανθρώπων, όσο μεγάλο κι αν είναι αυτό, αλλά να μένουν στις γραμμές τους και να ζητούν ή τη νίκη ή τη θανάτη. Τώρα, αν μιλώντας έτσι σου δίνω την εντύπωση ότι φλυαρώ, έ λοιπόν, από δω και πέρα δε θέλω ν' ανοίξω το στόμα μου· αλλά τώρα εξαναγκάστηκα να μιλήσω. Οποσδήποτε, ας έρθουν τα πράγματα όπως τα θέλει η καρδιά σου, βασιλιά μου».

105. Λοιπόν εκείνος αυτά του αποκρίθηκε κι ο Ξέρξης⁴⁶ έβαλε τα γέλια και δεν εξοργίστηκε καθόλου, αλλά με γλυκό τρόπο τον έστειλε στη θέση του.

6. Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Βλ. παραπάνω, κεφ. Ε 105, σελ. 58.
2. Ο Καμβύσης, γιος και διάδοχος του Κύρου, βασίλευσε από το 529 ως το 522 π.Χ. Υπέταξε την Αίγυπτο στα 525 π.Χ.· η επανάσταση των Αιγυπτίων εναντίον του Δαρείου χρονολογείται στα 487 π.Χ.
3. Η βασιλεία του Δαρείου: 522-486 π.Χ.· του Ξέρξη: 485-465 π.Χ.
4. Οι διαταγμοί του Ξέρξη να ακολουθήσει τα σχέδια του Δαρείου και να εκστρατεύσει εναντίον της Ελλάδας αποτελούν το αντικείμενο της αφήγησης του Ηροδότου στα κεφ. 5-6. Τελικά ο Μαρδόνιος θα καταφέρει να τον πείσει να επιχειρήσει την εκστρατεία.
5. Ο Μαρδόνιος ήδη είναι γνωστός από την αποτυχημένη πρώτη εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας, βλ. παραπάνω, σελ. 65. Το κύρος του οφειλόταν τόσο στα στρατηγικά του χαρίσματα, όσο και στη διπλή συγγένειά του με τον Ξέρξη: ξάδερφός του, ως γιος της αδερφής του Δαρείου, αλλά και θείος του, ως αδερφός της γυναίκας που παντρεύτηκε ο Δαρείος, πριν γίνει βασιλιάς.
6. Εννοεί όχι μόνο την πυρπόληση των Σάρδεων, αλλά και την πανωλεθρία των Περσών στον Μαραθώνα.
7. Η κατάπνιξη της επανάστασης των Αιγυπτίων έγινε την άνοιξη του 484 π.Χ.
8. Η φράση: «δε μείναμε ποτέ με χέρια σταυρωμένα» εκφράζει εύγλωττα τον ακόρεστο ιμπεριαλισμό των Περσών.
9. Ο Κύρος ανέτρεψε τον Αστυάγη περίπου στα 550 π.Χ.
10. Ο ήρωας *Πέλοψ*, που έδωσε τ' όνομά του στην Πελοπόννησο, ήταν γιος του μυθικού βασιλιά της Φρυγίας Ταντάλου.
11. Ο Ηρόδοτος θεωρούσε ότι ο κόσμος στο σύνολό του είναι μια σφαίρα, της οποίας το ένα ημισφαίριο είναι ο ουρανός (κράτος του Διός), το άλλο η γη. Έτσι καταλαβαίνουμε καλύτερα την αλαζονεία του Ξέρξη, που τον οδηγεί σ' αυτό που ονόμαζαν οι αρχαίοι «ύβρη»: με την κατάκτηση ολόκληρης της γης, τα μόνα σύνορα που θα είχε το κράτος του Ξέρξη θα ήταν αυτά που θα το χώριζαν από το κράτος του Διός.
12. Τα «τέσσερα χρόνια» ήταν: 484-481 π.Χ. Ο πέμπτος χρόνος, το 480 π.Χ.
13. Την αποτυχημένη εκστρατεία του Δαρείου εναντίον των Σκυθών ιστορεί ο Ηρόδοτος στο τέταρτο βιβλίο του έργου του, στα κεφ. 83 – 144.
14. *Ατρείδες* είναι οι γιοι του Ατρέα, Αγαμέμνων και Μενέλαος· το *Ίλιον* εδώ είναι συνώνυμο της Τροίας.

15. Οι γέφυρες αυτές είχαν προορισμό τη ζεύξη του Ελλησπόντου και του Στρυμόνα, όπως θα δούμε παρακάτω, ώστε να διαβεί με ασφάλεια και ταχύτητα το στράτευμα.
16. Η μέθοδος αυτή ήταν γνωστή και εφαρμόστηκε στην *δίολκον*, που εξυπηρέτούσε τη ναυσιπλοΐα ανάμεσα στον Σαρωνικό και τον Κορινθιακό κόλπο.
17. *Παλαμάρια* λέγονται τα χοντρά σκοινιά για την πρόσδεση των πλοίων στη στεριά· ο *πάπυρος* ήταν το φυτό που ευδοκίμοιζε στην Αίγυπτο και έδινε υλικό για διάφορες χρήσεις· εδώ για τα παλαμάρια.
18. Άρα τα *Κρίταλλα* πρέπει να βρίσκονταν σε σημείο συνάντησης σημαντικών δρόμων, που ξεκινούσαν από τα κέντρα διαφόρων σατραπειών. Για τη στρατηγική σημασία της Καππαδοκίας βλ. παραπάνω κεφ. Α 71, σελ. 41 και τη σχετική σημείωση.
19. Για τη σημασία της φράσης *γῆν καὶ ὕδωρ* βλ. παραπάνω, σελ. 74, σημ. 2. Για τους λόγους της εξαίρεσης της Αθήνας και της Σπάρτης, βλ. παρακάτω, κεφ. Ζ 133, σελ. 104.
20. Βλ. παραπάνω, κεφ. ΣΤ 48, σελ. 65.
21. Η *Ἄβυδος* ήταν λιμάνι στην ασιατική ακτή του Ελλησπόντου, στο πιο στενό σημείο της. *Χερσόνησος* είναι η γλώσσα στεριάς της ευρωπαϊκής ακτής του Ελλησπόντου που εκτείνεται δυτικά προς το Αιγαίο (σήμερα, Χερσόνησος της Καλλίπολης)· αυτής της Χερσονήσου παραλιακές πόλεις ήταν η *Σηοτός* και η *Μάδυτος*.
22. Θυμίζουμε ότι ο *στάδιος* ήταν μονάδα μέτρησης μήκους περίπου 184μ.
23. Οι τιμωρίες που επέβαλε ο Ξέρξης στον Ελλήσποντο είναι αυτές που συνήθως επιβάλλονταν σε δούλους. Τον Ελλήσποντο ο Ξέρξης αποκαλεί «ποτάμι» εξαιτίας του σχήματος και των ορμητικών ρευμάτων του.
24. Πρόκειται για την άνοιξη του 480 π.Χ.
25. Οι *μάγοι* ερμηνεύουν τα μαντικά σημάδια κατά τρόπο που να γίνουν αρεστοί στον Ξέρξη, κι έτσι γίνονται συνεργοί στην καταστροφή του. Έτσι παρέλειψαν να του θυμίσουν ότι κι ο δικός τους θεός (ο Μίθρα, θεός της φωτιάς) ταυτιζόταν με τον ήλιο, που οι Πέρσες τον λάτρευαν ιδιαίτερα, κι όχι μόνο ο Απόλλων των Ελλήνων.
26. Η στάση αυτή ήταν εκδήλωση σεβασμού στο θεό και τον βασιλιά, που ακολουθούσαν.
27. Τα *άλογα* αυτά αποκαλούνται «ιερά», γιατί ήταν αφιερωμένα στο θεό Μίθρα.
28. Ενώ το *άρμα* ήταν λιτό και ελαφρό (το χρησιμοποιούσαν οι Ασσύριοι και οι Πέρσες στο κυνήγι και στον πόλεμο), η *αρμάμαξα* προσέφερε ανέσεις· ήταν σκεπασμένη και συνήθως τη χρησιμοποιούσαν γυναίκες αρχόντων.
29. Είναι η περίφημη «φρουρά των Αθανάτων»· τους αποκαλούσαν «αθανάτους», επειδή, όποτε κάποιος απ' αυτούς πέθαινε η σκοτωνόταν, αμέσως έπαιρνε τη θέση του άλλος, κι έτσι ο αριθμός 10.000 ήταν πάντοτε συμπληρωμένος.

- 30.** Οι **στύρακες** αυτοί βρίσκονταν στο πίσω μέρος του δόρατος και χρησίμευαν για να μπήγουν το δόρυ στη γη.
- 31.** Οι **Φοίνικες**, λαός κατεξοχήν θαλασσινός (βλ. κεφ. Α 1, παραπάνω, σελ. 23, σημ. 5) αποτελούσαν την πιο αξιόμαχη και μεγαλύτερη μοίρα του περσικού στόλου.
- 32.** Ο **Αρτάβανος**, αδερφός του Δαρείου, ήταν θεός του Ξέρξη και σύμβουλός του. Αυτόν θα ορίσει τοποτηρητή του στα Σούσα ο Ξέρξης, όσο θ' απουσιάζει για την εκστρατεία στην Ελλάδα.
- 33.** Μέσα στην απαισιόδοξη και μοιρολατρική σκέψη του Ασιάτη Αρταβάνου, έχει θέση και η άποψη ότι το **θεῖον** είναι **φθονερόν**, όπως πίστευε και ο Έλληνας Σόλων (βλ. παραπάνω, κεφ. Α 32, σημ. 11 της σελ. 32), αλλά και ο Αιγύπτιος Άμασις (βλ. παρακάτω, κεφ. Γ 40, σελ. 248).
- 34.** Η αναμονή της ανατολής του ήλιου πριν απ' την έναρξη μιας σπουδαίας επιχείρησης ήταν και περσικό, αλλά και ελληνικό έθιμο.
- 35.** Ο **ακινάκης** ήταν ένα μικρό και πλατύ ξίφος, όπλο ανατολικών λαών, αλλά και των Σκυθών, που μάλιστα τον ταύτιζαν με τον θεό του πολέμου (βλ. παρακάτω, κεφ. Δ 62, σελ. 236).
- 36.** Η ταύτιση με τον Δία εκφράζει την ανώτατη βαθμίδα, που σε κάθε περίπτωση μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος. Έτσι τα λόγια του ανώνυμου Ελλησπόντιου χαρακτηρίζονται από υπερβολή, με την οποία ο Ηρόδοτος επιχειρεί να εκφράσει το αποκορύφωμα της «ύβρης» του Ξέρξη, που ολοένα εκδηλώνεται σε μεγαλύτερο βαθμό.
- 37.** Εκτός από τον αριθμό αυτό των ανδρών που αποτελούσαν το κύριο μέρος της στρατιάς του Ξέρξη, ο Ηρόδοτος αναφέρει: 80.000 ιππείς και 20.000 αρματηλάτες και καμηλιέρηδες και τους περίπου 300.000 στρατιώτες που προστέθηκαν όσο προχωρούσε από τον Δορίσκο στην Αθήνα, όπως επίσης και τα πληρώματα των πλοίων, τους ακολούθους και τους υπηρέτες, ώστε συνολικά το εκστρατευτικό σώμα ανεβαίνει σε 5.280.000 περίπου ανθρώπους, αριθμός που ήδη από την αρχαιότητα ελέγχθηκε ως υπερβολικός.
Κατόπιν, στα κεφ. 61-99, ο Ηρόδοτος δίνει έναν μεγάλο κατάλογο των εθνών που αποτέλεσαν τη στρατιά του Ξέρξη· κάνει λόγο για την προέλευση, την εξάρτηση και τους ηγέτες όλων των μεγάλων μονάδων του εκστρατευτικού σώματος.
- 38.** Δεν πρόκειται για οποιοδήποτε σιδωνικό καράβι, αλλά για το καλύτερο, που, ειδικά διαμορφωμένο, το χρησιμοποιούσε σε επίσημες ώρες ο Ξέρξης.
- 39.** Το **πλέθρον** ήταν μέτρο μέτρησης μήκους ίσο με εκατό πόδια, δηλ. 30.83 μ.
- 40.** Οι διάλογοι μέσα στο έργο του Ηροδότου, ιδίως οι εκτενέστεροι, όπως αυτός που ακολουθεί, επιτελούν την ίδια λειτουργία που έχουν και οι αγορεύσεις (βλ. παραπάνω, κεφ. 8): βοηθούν τον αναγνώστη να εισδύσει στις δια-

θέσεις, στις σκέψεις, στα κίνητρα και τις προθέσεις των πρωταγωνιστών και έτσι να μπορεί να ερμηνεύει καλύτερα τα ιστορικά γεγονότα.

Ο Δημάρατος ήταν βασιλιάς της Σπάρτης, που εξορίστηκε και κατέφυγε στην Περσία και, στην εκστρατεία, ακολουθεί τον Ξέρξη ως σύμβουλός του.

- 41.** Η Πενία, εδώ προσωποποιημένη, είναι το αντίθετο του πλούτου· βρίσκεται ανάμεσα στο να έχει κανείς τ' απαραίτητα για τη ζωή και την ανέχεια.
- 42.** Δωρικά μέρη: κυρίως η ανατολική και νοτιοανατολική Πελοπόννησος.
- 43.** Συνεπώς (βλ. και παρακάτω, Παράλληλα Κείμενα) η διαφοροποίηση του ελληνικού, όπως τον ξέρει ο Δημάρατος, και του κόσμου των βαρβάρων μπορεί να συνοψιστεί στα εξής αντιθετικά ζεύγη:

Έλληνες

έννομη πόλη

ελεύθεροι πολίτες

αγάπη για την πατρίδα

συνειδητή πειθαρχία στους νόμους

Βλ. και τα Παράλληλα κείμενα της δεύτερης ενότητας, παραπάνω, σελ. 33.

- 44.** Ο Ξέρξης, χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της απόλυτης μοναρχίας, δίνει με εξαιρετο τρόπο την άποψη για την υπεροχή των αυταρχικών καθεστώτων σε σύγκριση με τη δημοκρατία και συμπίπτει σ' αυτό με την αγόρευση του Δαρείου στον περίφημο διάλογο των Περσών ηγετών (κεφ. Γ 82). Αξιοπρόσεκτη είναι και η θεώρηση των πραγμάτων από τον Ξέρξη: γνωρίζει πολύ καλά τον εξαναγκασμό, με τον οποίο το μαστίγιο οδηγεί τους υπηκόους του σε μάχη, έχει όμως άγνοια του εξαναγκασμού, που επιβάλλει στον ελεύθερο πολίτη ο νόμος (που με τη θέλησή του τον έχει αποδεχτεί)· σ' αυτόν ο πολίτης υπακούει και υπομένει τους κινδύνους «τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενος».
- 45.** Με αυτή τη σαρκαστική έκφραση ο Δημάρατος επιδιώκει να κάνει τα λόγια του πειστικότερα από οποιουδήποτε άλλου, ο οποίος, με κίνητρα ιδιοτελή, θα έπλεκε το εγκώμιο των Λακεδαιμονίων.
- 46.** Έχουμε ήδη μάθει αρκετά ονόματα «βαρβάρων» από τα πολλά που μνημονεύει ο Ηρόδοτος: Κροίσος, Αλυάττης, Αστυάγης, Κύρος, Καμβύσης, Δαρείος, Ξέρξης, Μαρδόνιος κτλ. Αποκλείεται βέβαια οι «βάρβαροι» που τα χρησιμοποιούσαν να τα είχαν στη μορφή αυτή, αλλά πρόκειται για τη συνήθεια των αρχαίων Ελλήνων να προσαρμόζουν τα αρχαία ονόματα στη δική τους φωνητική και να τους προσθέτουν καταλήξεις, για να μπορούν να ενταχτούν στο κλιτικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας (π.χ. ο Darayaveusch έγινε Δαρείος, ο Khschayarshah Ξέρξης κτλ.). Θα προτιμούσατε να ακολουθούσαν τη δική μας πρακτική, που υιοθετούμε τα ξένα ονόματα με την προφορά τους και τα χρησιμοποιούμε ως άκλιτα στο νεοελληνικό λόγο (π.χ. Κλίντον, Σαντάμ, Τσάπλιν, Τσέχωφ, Μπεκενμπάουερ, Λόρεν);

Βάρβαροι

απόλυτη μοναρχία (υπεράνω νόμων)

δούλοι υπήκοοι

φόβος του μονάρχη

τυφλή υπακοή στις προσταγές

β. Παράλληλα Κείμενα

1. (Για τα κεφ. 20-25). Για τα έργα του Ξέρξη, που θα προκαλούσαν αναπόφευκτα το *φθόνο* των θεών, έγραψε ο ρήτορας Λυσίας στον *Επιτάφιό* του (κεφ. 27-29): «Ο Ξέρξης μετά από προετοιμασίες έφτασε με χίλια καράβια, ενώ το πλήθος του πεζικού που οδηγούσε ήταν τόσο απειράριθμο, ώστε θα ήταν δύσκολο έργο ακόμη και τον κατάλογο των εθνών που τον ακολουθούσαν να κάνει κανείς. Και να η πιο μεγάλη απόδειξη γι' αυτό το πλήθος: ενώ μπορούσε να διαβιβάσει, από την Ασία στην Ευρώπη, το πεζικό του με χίλια καράβια απ' το πιο στενό σημείο του Ελλησπόντου, δεν το καταδέχτηκε, επειδή νόμιζε ότι θα έχει μεγάλη καθυστέρηση, αλλά δείχνοντας καταφρόνια και στη μορφή που έδωσε η φύση στον τόπο και στα όσα έχουν να κάνουν με τους θεούς και στους ανθρώπινους λογισμούς, έκανε δρόμο μέσ' από τη θάλασσα και ανάγκασε τη στεριά να γίνει πέρασμα καραβιών, απ' τη μια κάνοντας τη *ζεΰξη* του Ελλησπόντου κι από την άλλη ανοίγοντας με *διώρυγα* τον Άθω».

2. (Για το κεφ. 102). Δυο χιλιάδες τριακόσια χρόνια αργότερα (1825), λίγο πριν από τη μάχη στους Μύλους της Λέρνης, στην απορία του de Rigny, Γάλλου ναυάρχου, πώς θα μπορούσαν λίγοι Έλληνες, πρόχειρα οχυρωμένοι, ν' αντιμετωπίσουν την πανίσχυρη στρατιά του Ιμπραήμ, ο Μακρυγιάννης απάντησε: «Κι αν είμαστε ολίγοι εις το πλήθος του Μπραΐμη, παρηγοριούμαστε μ' έναν τρόπον, ότι η τύχη μάς έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θεριά πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν· κι όταν κάνουν αυτήνη την απόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδαίνουν. Η θέση όπου είμαστε σήμερα εδώ είναι τοιούτη· και θα ιδούμεν την τύχη μας, οι αδύνατοι με τους δυνατούς».

Βλ. και παραπάνω, την αντίθεση Ελλήνων και Περσών, που στην ενότητά μας εκφράζει ο Δημάρατος, στο κείμενο του Ι.Θ. Κακριδή, στις σελ. 77-78.

3. (Για το κεφ. 102). Όσο κι αν η *Πενία* είναι ανεπιθύμητη, είναι ασύγκριτα προτιμότερη απ' τον δεσποτισμό, όπως με ωραίο τρόπο το διατύπωσε σε γνωμικό του ο Ηράκλειτος: «Η φτώχεια σε δημοκρατική πολιτεία είναι τόσο προτιμότερη από αυτό που αποκαλούν καλοζωία στις χώρες που κυβερνούν δεσποτικοί άρχοντες, όσο η ελευθερία από τη δουλεία»

4. (Στο κεφ. 104). Ο Δημάρατος, δίνοντας στο *νόμο* των ελεύθερων πολιτών την ισχύ που του έδιναν οι Έλληνες, θυμίζει το γνωμικό του Ηρακλείτου: «Οι πολίτες οφείλουν να υπερασπίζονται, πολεμώντας, τον νόμο, όπως και τα τείχη της πόλης τους».

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Έχοντας μπροστά σας τον γεωγραφικό χάρτη, δείτε την έκταση του κράτους που παρέδωσε στον Ξέρξη ο Δαρείος.
2. Από τους τέσσερες βασιλιάδες των Περσών που ο Ηρόδοτος παρουσίασε να παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ιστορία (Κύρος, Καμβύσης, Δαρείος, Ξέρξης), τίνος την ύβρη θεωρείτε προκλητικότερη και γιατί (σύμφωνα, βέβαια, με την αφήγηση του Ηροδότου).
3. Ποια κίνητρα παρουσιάζει στον Ξέρξη ο Μαρδόνιος, για να τον ξεσηκώσει εναντίον των Ελλήνων; Πώς σας φαίνεται, γενικότερα, η στάση του;
4. Ποια κίνητρα εμφανίζει ως δικά του ο Ξέρξης, για να πείσει τους Πέρσες ότι η εκστρατεία πρέπει να γίνει οπωσδήποτε;
5. Σε ποια φράση της αγόρευσης του Ξέρξη νομίζετε ότι η «ύβρη» του γίνεται πιο χειροπιαστή;
6. Ο Ξέρξης με έμμεσο τρόπο, μιλώντας στους Πέρσες, πλέκει το εγκώμιο των Λακεδαιμονίων. Υποστηρίξτε αυτή την άποψη.
7. Ποιους εκφραστικούς τρόπους χρησιμοποιεί ο Ηρόδοτος, για να δείξει το απειράριθμο πλήθος του στρατού του Ξέρξη;
8. Σε ποιο σημείο η σκέψη του Αρταβάνου συναντά τη σκέψη του Σόλωνα; Για ποιους λόγους έχει τόσο απαισιόδοξη άποψη για την ανθρώπινη ζωή;
9. Ποια μεγάλα έργα του Ξέρξη, κατά τον Ηρόδοτο, του δίνουν τον χαρακτηρισμό του «υβριστή»;
10. Ποια επιδίωξη του Ηροδότου υπηρετεί η πανηγυρική περιγραφή της μεγαλειώδους πομπής της στρατιάς του Ξέρξη;
11. (Βλ. αρχή του κεφ. 101). Γιατί «τώρα»;
12. Γιατί ο Δημάρατος ξεχωρίζει τους Λακεδαιμονίους απ' τους άλλους Έλληνες;
13. Μπορούμε να βρούμε ομοιότητα ανάμεσα στην ερώτηση που κάνει ο Ξέρξης στον Δημάρατο και την ερώτηση που έκανε ο Κροίσος στον Σόλωνα (στο κεφ. Α 30);
14. Ποιο περιεχόμενο φαίνεται, απ' τα λεγόμενά του, ότι δίνει ο Δημάρατος στη λέξη «αρετή»;
15. Με ποια γνωστή σπαρτιατική φράση αποδίδεται η έκφραση (κεφ. 104) «να μένουν στις γραμμές τους και να ζητούν ή τη νίκη ή τη θανά»;
16. Για ποιο λόγο θεωρείται ότι έχει ιδιαίτερη σημασία, μέσα στο έργο του Ηροδότου, ο διάλογος Ξέρξη - Δημάρατου;
17. Πώς χαρακτηρίζετε τον Δημάρατο από τα λόγια του;



ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΑΘΩΝΑ ΕΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

7.Α.

β. Οι παραμονές της μάχης των Θερμοπυλών

Στα κεφάλαια Z 105-121 περιγράφηκε η πορεία του εκστρατευτικού σώματος του Ξέρξη από τον Δορίσκο ως τη Θέρμη (σημ. Θεσσαλονίκη), η ολιγοήμερη παραμονή του εκεί και το ξεκίνημα για το τελευταίο τμήμα της πορείας, που θα τον φέρει απέναντι στους Έλληνες.

Z 131. Λοιπόν ο Ξέρξης παρέμεινε αρκετές μέρες στα μέρη της Πιερίας¹, γιατί το ένα τρίτο του στρατού του έκοβε το δάσος του Μακεδονικού όρους, για να περάσει από κει όλο το στράτευμα στη χώρα των Περραιβών. Και στο μεταξύ γύρισαν οι κήρυκες² που είχε στείλει στην Ελλάδα για να ζητήσουν *γῆν καὶ ὕδωρ*, άλλοι με άδεια χέρια κι άλλοι φέροντας *γῆν καὶ ὕδωρ*.

*Ο Ξέρξης
στην Πιερία*

132. Οι Έλληνες³ που σήκωσαν το βάρος του πολέμου εναντίον των βαρβάρων⁴ έδωσαν επίσημο όρκο για να απειλήσουν όσους μίδισαν.

Να το περιεχόμενο του όρκου: «Όσοι, όντας Έλληνες, παραδόθηκαν στους Πέρσες χωρίς εξωτερική βία, όταν με το καλό αποκατασταθούν τα πράματα, θα υποχρεωθούν να πληρώσουν στο θεό των Δελφών το ένα δέκατο απ' όλο το

*Η αντίδραση
των Ελλήνων:
α) Ο επίσημος
όρκος*

έχει τους⁵». Αυτό λοιπόν ήταν το περιεχόμενο του όρκου των Ελλήνων.

β) «Γη και
ύδωρ» από
Αθηναίους και
Σπαρτιάτες!

133. Στην Αθήνα και τη Σπάρτη όμως ο Ξέρξης δεν έστειλε κήρυκες για να ζητήσουν γην και ύδωρ⁶, κι ο λόγος ήταν ο εξής: όταν την πρώτη φορά ο Δαρείος έστειλε για τον ίδιο σκοπό⁷, οι πρώτοι αυτούς που ήρθαν να ζητήσουν τους έριξαν στο βάραθρο⁸, κι οι δεύτεροι σε πηγάδι και τους καλούσαν να πάρουν από κει γην και ύδωρ και να τα παν στο βασιλιά τους. Γι' αυτό το λόγο ο Ξέρξης δεν έστειλε ανθρώπους για να ζητήσουν. Τώρα, ποια δυσάρεστη συνέπεια είχε για τους Αθηναίους η μεταχείριση αυτή που επιφύλαξαν στους κήρυκες⁹, δεν είμαι σε θέση να το πω, εκτός που διαγοιμίστηκε η χώρα και η πόλη τους· δεν πιστεύω όμως πως αυτή ήταν η αιτία του παθήματός τους¹⁰.

γ) Σπερθίας
και Βούλις:
ι) Η γενναία
απόφαση

134. Αντίθετα¹¹ στους Λακεδαιμονίους ξέσπασε η μάνη-τα του Ταλθυβίου, του κήρυκα του Αγαμέμνονος¹². Γιατί στη Σπάρτη υπάρχει ναός του Ταλθυβίου, ζουν και οι απόγονοί του, οι ονομαζόμενοι Ταλθυβιάδες, που τους έχουν δοθεί ως τιμητικό προνόμιο όλες οι αποστολές κηρύκων που στέλνει η Σπάρτη. Κι ύστερ' απ' αυτό οι Σπαρτιάτες από τις θυσίες που έκαναν άδικα περίμεναν αίσια προμηνύματα. Κι αυτό κράτησε πολύ καιρό στην πόλη τους. Και καθώς οι Λακεδαιμόνιοι αγαναχτούσαν και το θεωρούσαν μεγάλη συμφορά, συγκαλούσαν πολλές φορές συνέλευση των πολιτών¹³ τους κι ο κήρυκας φώναζε: «Ποιος Σπαρτιάτης δέχεται με τη θέλησή του να δώσει τη ζωή του για τη Σπάρτη;», ο Σπερθίας, ο γιος του Ανηρίστου, κι ο Βούλις, ο γιος του Νικολάου, Σπαρτιάτες που κι απ' τη φύση τους ήταν προικισμένοι με χαρίσματα κι από την πλουσιότερη τάξη της πόλης, ανέλαβαν εθελοντικά να τιμωρηθούν από τον Ξέρξη για τη θανάτωση των κηρύκων του Δαρείου στη Σπάρτη. Έτσι οι Σπαρτιάτες τούς έστειλαν στους Πέρσες για να θανατωθούν.

135. Αξιοθαύμαστη στάθηκε και αυτή η τολμηρή πράξη των αντρών αυτών, αλλά κοντά σ' αυτήν και τα λόγια τους.

ιι) Με
τον Υδάρνη

Δηλαδή, στην πορεία τους προς τα Σούσα φτάνουν στην αυλή του Υδάρνη. Κι ο Υδάρνης¹⁴, Πέρσης στην καταγωγή, ήταν διοικητής των στρατιωτικών δυνάμεων στα παραθαλάσ-

σια της Μικράς Ασίας· αυτός τους φιλοξένησε κάνοντάς τους τραπέζι· και πάνω στο τραπέζι, τους ρώτησε: «Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, γιατί δε δέχεστε να γίνετε φίλοι του βασιλιά; Να, βλέπετε πώς ξέρει ο βασιλιάς να τιμά τους άντρες που έχουν αρετή, ρίχνοντας μια ματιά σε μένα και τη θέση που κατέχω. Έτσι λοιπόν κι εσείς, αν γίνετε άνθρωποι του βασιλιά (γιατί έχει σχηματίσει τη γνώμη πως είστε άντρες με αρετή), ο καθένας σας θα μπορούσε να εξουσιάζει μια περιοχή της Ελλάδας που θα του παραχωρούσε ο βασιλιάς». Η απάντησή τους ήταν η εξής: «Υδάρνη, η συμβουλή που μας απευθύνεις στηρίζεται σε μονόπλευρη εμπειρία· γιατί μας συμβουλεύεις για δυο πράγματα, που το ένα τους το δοκίμασες, το άλλο όμως όχι· δηλαδή γνωρίζεις πολύ καλά πώς ζουν οι δούλοι, όμως δε δοκίμασες ως σήμερα την ελευθερία, τι άραγε να 'ναι, γλυκιά ή όχι. Γιατί, αν κάποτε τη δοκίμαζες, θα μας συμβούλευες ν' αγωνιζόμαστε γι' αυτήν όχι μονάχα με δόρατα, αλλά και με τσεκούρια». Αυτή την απάντηση έδωσαν στον Υδάρνη.

136. Κι από κει ανέβηκαν στα Σούσα· κι όταν παρουσιάστηκαν στο βασιλιά, πρώτα πρώτα, ενώ οι σωματοφύλακές του τους πρόσταζαν, ασκώντας βία, να πέσουν και να προσκυνήσουν το βασιλιά, δε δέχτηκαν με κανένα τρόπο να το κάνουν, όσο κι αν εκείνοι τους έσπρωχναν το κεφάλι προς τα κάτω· γιατί, επέμεναν, ούτε στο νόμο τους είναι γραμμένο να προσκυνούν άνθρωπο ούτε γι' αυτό ήρθαν· κι αφού με αγώνα απέφυγαν την προσκύνηση, κατόπι λένε τα εξής και με το ακόλουθο περίπου περιεχόμενο: «Βασιλιά των Μήδων, εμάς μας έστειλαν οι Λακεδαιμόνιοι αντιστάθμισμα για τους κήρυκές σας που θανατώθηκαν στη Σπάρτη, για να πληρώσουμε εμείς για το θάνατό τους». Είπαν αυτοί τα παραπάνω, κι ο Ξέρξης, δείχνοντας μεγαλοψυχία, είπε πως δε θα μοιάσει τους Λακεδαιμονίους· γιατί εκείνοι, σκοτώνοντας κήρυκες, καταπάτησαν αυτά που όλοι οι άνθρωποι σέβονται σα νόμο, όμως αυτός δε θα κάνει εκείνα, για τα οποία τους μέμφεται, ούτε σκοτώνοντας για εκδίκηση εκείνους θ' απαλλάξει τους Λακεδαιμονίους από το κρέμα τους.

138. Λοιπόν, η εκστρατεία του βασιλιά, κατά τις διακηρύξεις του, κατευθυνόταν εναντίον της Αθήνας, στην πραγματικότητα όμως απειλούσε όλη την Ελλάδα. Οι Έλληνες είχαν

*iii) Με
τον Ξέρξη*

*δ) Οι Έλληνες
μπροστά στην
περσική απειλή*

προ πολλού τις πληροφορίες τους, όμως δεν αντιμετώπιζαν όλοι την κατάσταση με τον ίδιο τρόπο. Γιατί, όσοι απ' αυτούς έδωσαν γην και ύδωρ στον Πέρση, είχαν την πεποίθηση πως δε θα πάθουν τίποτε δυσάρεστο από τον βασιλιά· όμως εκείνους που αρνήθηκαν τους έζωνε μεγάλος φόβος, ένα παρὰ πάνω που ούτε καράβια διέθετε η Ελλάδα σε αριθμό που να είναι σε θέση ν' αντιμετωπίσουν τον εχθρό που πλησίαζε ούτε οι περισσότεροι¹⁵ ήθελαν να πάρουν μέρος στον πόλεμο, αντίθετα πρόθυμα πήγαιναν με το μέρος των Περσών.

ε) *Οι Αθηναίοι
σωτήρες
της Ελλάδος:
ι) Ο
αποφασιστικός
ρόλος τους*

139. Στο σημείο αυτό νιώθω επιτακτική την ανάγκη να διατυπώσω μια άποψη που θα δυσανεστήσει τους περισσότερους, όμως δε θα την παρασιωπήσω την ώρα που μου φαίνεται πως είναι κοντά στην αλήθεια. Αν οι Αθηναίοι, πανικόβλητοι μπροστά στον κίνδυνο που ερχόταν απειλητικός, εγκατέλειπαν την πόλη τους ή, στην περίπτωση που δεν την εγκατέλειπαν, έμεναν και παραδίνονταν στον Ξέρξη, κανένας δε θα επιχειρούσε ν' αντιμετωπίσει το βασιλιά στη θάλασσα. Λοιπόν, αν κανένας δεν πρόβαλε αντίσταση στον Ξέρξη στη θάλασσα, στη στεριά τα πράγματα θ' ακολουθούσαν την εξής πορεία: Κι αν ακόμη οι Πελοποννήσιοι είχαν οχυρώσει τον Ισθμό, από τη μια άκρη του ως την άλλη, με πολλά ζωνάρια τειχών, οι σύμμαχοι θα πρόδιναν τους Λακεδαιμόνιους, όχι με τη θέλησή τους, αλλά κάτω από την πίεση της ανάγκης, καθώς ο στόλος των βαρβάρων θα κυρίευε τη μια πόλη ύστερ' απ' την άλλη, και οι Λακεδαιμόνιοι θα έμεναν μοναχοί τους· και μένοντας μοναχοί τους, όσο κι αν τ' ανδραγαθήματα που θα έκαναν θα ήταν μεγάλα, θα πέθαιναν ένδοξα. Ή αυτά θα τους έβρισκαν ή, προτού γίνουν αυτά, βλέποντας και τους άλλους Έλληνες να μηδίζουν, θα έκλειναν συνθήκη με τον Ξέρξη. Κι έτσι, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, η Ελλάδα θα υποδουλωνόταν στους Πέρσες. Γιατί δεν μπορώ να καταλάβω ποιο θα ήταν το όφελος από τα τείχη που θα είχαν χτιστεί απ' τη μια ως την άλλη άκρη του Ισθμού, όσο ο βασιλιάς θα κυριαρχούσε στη θάλασσα. Αντίθετα τώρα, ονομάζοντας κανείς τους Αθηναίους σωτήρες της Ελλάδας, θα πετύχαινε το σωστό, την αλήθεια: γιατί σ' όποια μεριά έριχναν το βάρος τους, προς τα κει θα έγερνε η ζυγαριά. Λοιπόν, με την επιλογή τους να εξακολουθήσει η Ελλάδα να ζει ελεύθερη, αυτοί ήταν που κράτησαν όρθιο όλο τον

υπόλοιπο ελληνικό κόσμο, όσος δε μήδισε, και αναχαίτισαν τον βασιλιά, ύστερα βέβαια από τους θεούς¹⁶.

140. Τότε οι Αθηναίοι έστειλαν επίσημη αντιπροσωπεία στους Δελφούς και περίμεναν να πάρουν χρησμό· κι αφού έκαναν τις τυπικές ιεροτελεστίες στον περίβολο του ναού, μπήκαν στο εσωτερικό του και κάθισαν· κι αμέσως η Πυθία, που ονομαζόταν Αριστονίκη, τους δίνει τον ακόλουθο χρησμό:

141. Όλα ένα γύρο που θωρείς στου Κέκροπα τα μέρη¹⁷
και στη σπηλιά ανάμεσα
του Κιθαιρώνα του σεπτού, εχθρός τα κυριεύει.
Μα στην Τριτογενή του¹⁸
ο Δίας ο βροντόλαλος τη χάρη τούτη κάνει:
σωμός το ξύλινο το τείχος
για σένα και τα τέκνα σου· απόρθητο θα μείνει.

142. Λοιπόν αυτόν το χρησμό τον πήραν γραμμένο κι αναχώρησαν για την Αθήνα. Κι όταν η αντιπροσωπεία γύρισε πίσω και τον ανακοίνωσε στην εκκλησία του δήμου, ακούστηκαν και πολλές άλλες γνώμες, που προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν το χρησμό, όμως αυτές που συγκρούονταν απόλυτα η μια με την άλλη ήταν οι ακόλουθες: ορισμένοι από τους πιο ηλικιωμένους έλεγαν πως πίστευαν ότι ο θεός με το χρησμό του τους λέει πως η ακρόπολη θα μείνει απόρθητη· γιατί τον παλιό καιρό η ακρόπολη ήταν οχυρωμένη με ξύλινο φράχτη· ετούτοι λοιπόν έδιναν την ερμηνεία πως αυτός ο φράχτης¹⁹ είναι το «ξύλινο τείχος», ενώ οι άλλοι πάλι έλεγαν ότι ο θεός μιλά υπαινικτικά για τα καράβια, και παραινούν αυτά ν' αρματώσουν, αφήνοντας κατά μέρος καθετί άλλο.

143. Κι ήταν ανάμεσα στους Αθηναίους ένας που τότε τελευταία αναδείχτηκε ανάμεσα στους πρώτους της πόλης· λεγόταν Θεμιστοκλής κι ήταν γνωστός ως Θεμιστοκλής Νεοκλέους²⁰. Αυτός αμφισβήτησε την ορθότητα της ερμηνείας των χρησμολόγων· τους συμβούλεψε λοιπόν να προετοιμάζονται για να ναυμαχήσουν, γιατί αυτή την έννοια είχε το «ξύλινο τείχος». Οι Αθηναίοι, ύστερ' απ' αυτή την αγόρευση του Θεμιστοκλή, έκριναν πως η γνώμη του Θεμιστοκλή ήταν προτιμότερη από τη γνώμη των χρησμολόγων που τους

ii) Οι
απειλητικοί
χρησμοί

iii) Η ερμηνεία
των χρησμών

iii)
Ο Θεμιστοκλής
στο προσκήνιο

απέτρεπαν να προετοιμαστούν για ναυμαχία — κοντολογίς ούτε καν να προβάλουν αντίσταση στον εχθρό, αλλά να εγκαταλείψουν την Αττική και να πάν να εγκατασταθούν σε κάποια άλλη χώρα.

144. Κι άλλη μια γνώμη του Θεμιστοκλή αποδείχτηκε αξιοθαύμαστη για την κρίσιμη ώρα της πόλης, όταν συγκεντρώθηκαν στο κοινό ταμείο των Αθηναίων πολλά χρήματα, έσοδα από τα μεταλλεία του Λαυρείου²¹, κι ο καθένας τους δικαιούνταν να πάρει το μερίδιό του, δέκα δραχμές κατά κεφαλή· τότε ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους να παραιτηθούν από τη διανομή και να κατασκευάσουν μ' αυτά τα χρήματα διακόσια καράβια για τον πόλεμο. Λοιπόν τα καράβια αυτά την κρίσιμη ώρα αποδείχτηκαν χρήσιμα στην Ελλάδα. Ήταν λοιπόν διαθέσιμα τα καράβια αυτά που τα είχαν από τα πριν ναυπηγήσει οι Αθηναίοι, όμως ήταν ανάγκη να ναυπηγηθούν κι άλλα και να προστεθούν σ' αυτά. Κι όταν, ύστερ' από το χρησμό, συσκέφτηκαν, αποφάσισαν, ακολουθώντας το χρησμό του θεού, ν' αντιμετωπίσουν με τον στόλο τον βάρβαρο που βάδιζε εναντίον τους, σύσσωμοι, μαζί μ' όσους Έλληνες ήθελαν το ίδιο.

δ) Το συνέδριο
του Ισθμού

145. Λοιπόν αυτός ο χρησμός είχε δοθεί στους Αθηναίους. Τότε συγκεντρώθηκαν σ' έναν τόπο²² οι Έλληνες που είχαν τα ευγενέστερα αισθήματα για την Ελλάδα κι αντάλλαξαν μεταξύ τους γνώμες και όρκους πίστης· στη σύσκεψή τους αποφάσισαν πως το πρώτο που είχαν να κάνουν ήταν να καταλαγιάσουν τις έχθρες και τους πολέμους που είχαν ανάμεσά τους.

ε) Η πρώτη
γραμμή
άμυνας:
Θερμοπύλες
και Αρτεμίσιο

175. Και μετά, εκεί στον Ισθμό, συσκέπτονταν ύστερ' απ' όσα τους παρήγγειλε ο Αλέξανδρος²³ για το πώς και πού θα πολεμούσαν. Κι η γνώμη που επικράτησε ήταν να φρουρήσουν το πέρασμα των Θερμοπυλών, γιατί φαινόταν πως ήταν πιο στενό απ' το πέρασμα της Θεσσαλίας και μοναδικό και πιο κοντά στη χώρα τους. Όσο για το μονοπάτι, που εξαιτίας του χάθηκαν όσοι Έλληνες χάθηκαν στις Θερμοπύλες, ούτε την ύπαρξή του ήξεραν πρωτίτερα· όταν έφτασαν στις Θερμοπύλες, τότε μόνο το έμαθαν από τους Τραχινίους²⁴. Αποφάσισαν λοιπόν, φρουρώντας αυτό το πέρασμα, να φράξουν το δρόμο των βαρβάρων προς την Ελλάδα, και το ναυτικό να

πιάσει το Αρτεμίσιο, στην περιοχή της Ιστιαίας²⁵. Γιατί αυτοί οι τόποι βρίσκονται ο ένας κοντά στον άλλο, κι έτσι τα στρατόπεδά τους θα μάθαιναν το καθένα τι συμβαίνει στο άλλο.

177. Λοιπόν αυτές οι τοποθεσίες φάνηκαν κατάλληλες στους Έλληνες· γιατί ύστερ' από μελέτη και υπολογισμό, ότι οι βάρβαροι δε θα μπορέσουν να ρίξουν στη μάχη ούτε το πλήθος του στρατού τους ούτε το ιππικό τους, αποφάσισαν να κρατήσουν άμυνα σ' αυτό το μέρος εναντίον του εχθρού που απειλούσε την Ελλάδα. Κι όταν πήραν την πληροφορία πως ο Πέρσης βρισκόταν στην Πιερία, αναχώρησαν από τον Ισθμό ακολουθώντας διαφορετική πορεία: άλλοι απ' αυτούς εκστράτευαν πεζοί στις Θερμοπύλες κι άλλοι με τα καράβια στο Αρτεμίσιο.

7.B.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Η Πιερία (η περιοχή ανάμεσα στα δυτικά παράλια του Θερμαϊκού κόλπου και τον Όλυμπο) ήταν η πιο προωθημένη χώρα, την οποία είχαν προσαρτήσει οι Πέρσες στο κράτος τους πριν από τους Μηδικούς πολέμους (αφού ήταν τμήμα του κράτους των Μακεδόνων, το οποίο είχε υποταχτεί από την εποχή του Δαρείου).
- Μακεδονικόν όρος* ήταν τα Πιέρια, κατοικία των Μουσών (*Πιερίδων*), ενώ η χώρα των *Περραιβών* βρισκόταν ανάμεσα στην δυτική Πίνδο και τον Πηνειό.
2. Για τους κήρυκες αυτούς, βλ. παραπάνω, κεφ. Ζ 32, σελ. 86.
3. Στα πρώτα 131 κεφάλαια του Ζ βιβλίου ο Ηρόδοτος ασχολήθηκε αποκλειστικά με τις ενέργειες των Περσών, χωρίς να μας πληροφορεί για ό,τι συνέβαινε στο αντίπαλο στρατόπεδο, των Ελλήνων, στο οποίο αναφέρθηκε για τελευταία φορά στο τέλος του ΣΤ βιβλίου. Και, μόλις από το κεφάλαιο αυτό (Ζ 132) αναφέρεται σ' αυτούς, κι από δω και πέρα, ως το κεφ. 178, θα κάνει λόγο για τον τρόπο με τον οποίο προετοιμάστηκαν, για ν' αντιπαραταχτούν στην κολοσσιαία στρατιά (πεζικό και ναυτικό) του Ξέρξη.
4. Ο τιμητικός κατάλογος των πόλεων που σήκωσαν το βάρος του πολέμου εναντίον των Περσών χαράχτηκε στον περίφημο τρίποδα των Δελφών (βλ. παρακάτω, κεφ. Θ 81, σελ. 177). Φυσικά, θεός των Δελφών είναι ο Απόλλων.
5. Δηλαδή θα τους επέβαλλαν την ποινή της δεκάτης: αποστέρηση των ενόχων απ' όλη την περιουσία τους· τα 9/10 τα έπαιρναν αυτοί που επέβαλλαν την ποινή και το 1/10 το προσέφεραν στους θεούς.

6. Ακόμη και μ' αυτή την εξαίρεσή τους η Σπάρτη και η Αθήνα ξεχωρίζουν από τον υπόλοιπο κόσμο των Ελλήνων και καταδεικνύουν τον ηγετικό ρόλο τους.
7. Γι' αυτή την αποστολή κηρύκων, βλ. παραπάνω, κεφ. ΣΤ 48, σελ. 65.
8. Το *βάραθρον* ήταν ένα χάσμα στην Αθήνα, μέσα στο οποίο έριχναν τους καταδικασμένους σε θάνατο.
9. Οι *κήρυκες*, όπως φαίνεται και από τα έπη του Ομήρου, ήταν απαραβίαστοι, αφού ήταν κάτω απ' την προστασία των θεών. Η κακοποίησή τους θεωρούνταν ιεροσύλη πράξη και ξεσήκωνε την οργή των θεών.
10. Επειδή αιτία των «παθημάτων» των Αθηναίων ο Ηρόδοτος θεωρεί τη συμμετοχή τους στην Ιωνική επανάσταση και την πυρπόληση του ναού της Κυβήκης στις Σάρδεις (βλ. παραπάνω, κεφ. Ε 99κεξ. σελ. 54κεξ.).
11. Στην παρέκβαση των κεφ. 134-137, που αφιερώνονται στους Λακεδαιμονίους Σπερθία και Βούλη, ο Ηρόδοτος αποτύπωσε με τον πιο ανάγλυφο τρόπο το «ήθος της Σπάρτης» κι έτσι, κατά κάποιο τρόπο, ολοκληρώνει τον διάλογο Ξέρξη – Δημοράτου (βλ. παραπάνω, κεφ. Ζ 101-105, σελ. 94-97).
12. Ο κήρυκας *Ταλθύβιος* είναι γνωστός από την *Ιλιάδα* (στ. Α 320).
13. Η συνέλευση των πολιτών της Σπάρτης είναι γνωστότερη με το όνομα *Απέλλα*.
14. Δηλαδή στις Σάρδεις. Ο σατράπης των Σάρδεων *Υδάρνης* ανέλαβε ανώτατα αξιώματα, ιδιαίτερα στην εκστρατεία του Ξέρξη, τον οποίο συνόδευε συνεχώς ως στρατηγός του επίλεκτου σώματος των *Αθανάτων*. Ο ρόλος του, όπως θα δούμε παρακάτω, στις μάχες των Θερμοπυλών ήταν καθοριστικός.
15. Με το «περισσότεροι» ο Ηρόδοτος μπορεί να εννοεί: α) οι περισσότερες ελληνικές πόλεις· β) οι περισσότεροι πολίτες μέσα στις ελληνικές πόλεις, έστω κι αν ορισμένες απ' αυτές δεν *ἐμῆδισαν*.

*Λαμπρόθωρη, μενεξεδοστεφάνωτη, χιλιοτραγουδισμένη εσύ,
της Ελλάδας το στήριγμα, Αθήνα δοξασμένη, πόλη θεϊκή.*
(Μετ. Π. Λεκατσά).
17. Ο *Κέκροπας* ήταν ο παλαιότερος, κατά τους μύθους, βασιλιάς της Αττικής. Έτσι, εδώ, «τα μέρη του Κέκροπα» είναι όλη η περιοχή που περιέκλειαν τα σύνορα της Αττικής.
18. *Τριτογενής* (ή Τριτογένεια) ήταν ιερατική επωνυμία της Αθηνάς.
19. Πρόκειται για συμπαγές ξύλινο φράγμα, που το αποτελούσαν ψηλά παλούκια τοποθετημένα όρθια το ένα κολλητά στο άλλο.
20. Ο Θεμιστοκλής, γεννημένος στα 523 π.Χ., είχε ήδη σημαντικό πολιτικό παρελθόν: ξεκίνησε την κατασκευή του λιμανιού του Πειραιά, επέβαλε την πρότασή του για την κατασκευή μεγάλου αθηναϊκού στόλου και πέτυχε τον

εξοστρακισμό του μεγάλου αντιπάλου του, του Αριστείδη. Βλ., για την προσωπικότητά του, αμέσως παρακάτω, τα «Παράλληλα Κείμενα».

- 21.** Τα περίφημα μεταλλεία του Λαυρείου ήταν απ' τις σημαντικότερες πηγές εντόπιου πλούτου της Αθήνας, που αξιοποιήθηκαν και στη νεότερη εποχή.
- 22.** Πρόκειται μάλλον για τον συνηθισμένο τόπο συνάντησης όλων των Ελλήνων, τον Ισθμό της Κορίνθου, το «γενικό στρατηγείο» της Ελλάδας.
- 23.** Για τον βασιλιά Αλέξανδρο Α' τον Μακεδόνα (498-454 π.Χ.), που ακολούθησε, ως υπήκοος, αναγκαστικά τον Ξέρξη στην εκστρατεία του, βλ. παρακάτω, κεφ. Η 140 κεξ. σελ. 160 και 171.
- 24.** *Τραχίνιοι* ήταν οι κάτοικοι της γειτονικής των Θερμοπυλών περιοχής (γι' αυτό γνώριζαν και το μονοπάτι *Ανοπαία*), στην κοιλάδα του Ασωπού. Η ευρύτερη περιοχή, που έφτανε ως τον Μαλιακό κόλπο, ήταν η Μαλίδα.
- 25.** Το *Αρτεμίσιον* (από τον ομώνυμο ναό της Άρτεμης) ήταν ακρωτήριο της Β. Εύβοιας, στο βόρειο στόμιο του Ευβοϊκού κόλπου.

β. Παράλληλα Κείμενα

- 1.** Εξαιρετικός είναι ο χαρακτηρισμός που φιλοτέχνησε ο Θουκυδίδης για τον Θεμιστοκλή:

Ο Θεμιστοκλής είχε δείξει ολοφάνερα ότι ήταν προικισμένος με μια φυσική ευφυΐα και απ' αυτή την άποψη ήταν περισσότερο από κάθε άλλον εξαιρετικά αξιοθαύμαστος· γιατί μόνο με την έμφυτη σύνεσή του, χωρίς καθόλου να έχει ανάγκη να την ενισχύσει πιο μπροστά ή αργότερα με ιδιαίτερη διδασκαλία, μπορούσε με μια γρήγορη σκέψη να σχηματίζει την καλύτερη γνώμη για τα παρόντα και να προβλέπει με τη μεγαλύτερη ακρίβεια τα όσα θα γίνουν στο πιο απομακρυσμένο μέλλον. Καθετί που επιχειρούσε ήταν ικανός να το εξηγήει και στους άλλους, αλλά και εκείνα για τα οποία δεν είχε προσωπική πείρα μπορούσε να τα κρίνει αρκετά καλά. Πρόβλεπε καθαρότατα την καλή ή την κακή έκβαση μιας ενέργειας, ενώ το αποτέλεσμα της ήταν ακόμη άδηλο για τους άλλους. Με λίγα λόγια, ο άνθρωπος αυτός, με τη φυσική του ιδιοφυΐα και με ελάχιστη προπαρασκευή, μπορούσε περισσότερο από κάθε άλλον να κρίνει αμέσως και με ετοιμότητα τι έπρεπε να γίνει κάθε φορά.

(Θουκυδίδης, Α 138. Μετάφραση Μ. Οικονόμου).

- 2.** Χαρακτηριστικές ιδιότητες του Θεμιστοκλή μάς δίνει και ο Πλούταρχος:

Λέγεται μάλιστα ότι ο Θεμιστοκλής είχε τόση μανία να αποκτήσει δόξα και από τη φιλοδοξία του λαχταρούσε τόσο πολύ τα μεγάλα κατορθώματα, ώστε, νέος ακόμη, όταν έγινε στο Μαραθώνα η μάχη με τους βαρβάρους και διαφημίστηκε η στρατηγία του Μιλτιάδη, αυτός φαινόταν πολύ σκεφτικός, τις νύχτες

έμενε άυπνος, παράτησε τα συνηθισμένα συμπόσια και σε εκείνους που τον ρωτούσαν με απορία για την απότομη αυτή μεταβολή της ζωής του έλεγε: «Δε μ' αφήνει να κοιμηθώ το τρόπαιο του Μιλτιάδη!».

Τότε οι άλλοι νόμιζαν ότι η συντριβή των βαρβάρων στο Μαραθώνα ήταν το τέλος του πολέμου, ενώ ο Θεμιστοκλής είχε τη γνώμη ότι ήταν η αρχή μεγαλύτερων αγώνων, για τους οποίους προετοίμαζε τον εαυτό του και ασκούσε τους πολίτες, για να υπερασπιστούν ολόκληρη την Ελλάδα, γιατί από μακριά πρόβλεπε το μέλλον.

(Πλούταρχος, **Θεμιστοκλής**, κεφ. 3. Μετ. Μ. Οικονόμου).

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Σε ποια κατηγορία των ενεργειών του Ξέρξη μπορούμε να εντάξουμε την υλοτόμηση του «δάσους του Μακεδονικού όρους»;
2. Θεωρείτε αυστηρή ή επιεική την ποινή, με την οποία οι Έλληνες που πολέμησαν τους Πέρσες απειλούσαν τους «μηδίσαντες»; Δικαιολογήστε την άποψή σας.
3. Πώς εξηγείται η αναμφισβήτητη ιερόσυλη πράξη των Αθηναίων και των Λακεδαιμονίων, να σκοτώσουν τους κήρυκες του Δαρείου;
4. Ποιες αρετές του Σπερθία και του Βούλη (κοινές!) υπογραμμίζει ο Ηρόδοτος;
5. Ποιες αντιθέσεις ανάμεσα σε Έλληνες και Πέρσες εντοπίζετε στην ιστορία του Βούλη και του Σπερθία;
6. Η κατάδειξη του σπαρτιατικού ήθους γίνεται σε τρία στάδια, που σχηματίζουν βαθμιαία ανοδική κλίμακα. Μπορούμε να κάνουμε το σχετικό διάγραμμα;
7. Χαρακτηρίστε τον Ξέρξη από τη στάση που έδειξε (κεφ. 136) και αναλύστε τους λόγους, για τους οποίους τήρησε αυτή τη στάση.
8. Με δεδομένες τις αξίες του τότε ελληνικού κόσμου, πράγματι «δε θα πάθαιναν τίποτε απ' τον βασιλιά» (κεφ. 138) οι μηδίσαντες;
9. Με ποια φράση ο Ηρόδοτος (κεφ. 139) προστατεύει τους Αθηναίους από ενδεχόμενη «ύβρη»;
10. Προσέξτε τη συλλογιστική πορεία, με την οποία ο Ηρόδοτος κατέληξε στο συμπέρασμα (κεφ. 139): «Κι έτσι... η Ελλάδα θα υποδουλωνόταν στους Πέρσες».
11. Εκτός από την ιστορική πραγματικότητα, υπήρχαν και άλλοι λόγοι που έκαναν τον Ηρόδοτο να μιλά τόσο επαινετικά για τους Αθηναίους;
12. Με ποια κριτήρια επιλέχτηκαν οι Θερμοπύλες και το Αρτεμίσιο ως «πρώτη γραμμή άμυνας» εναντίον των Περσών;